

SVENSKA SYNDIKALISTER I FRANCOS ARKIV

KONTAKTER MELLAN S.A.C. OCH SPANSKA C.N.T. 1937-38

Av Benito Peix Geldart
Doktorand vid Valladolids Universitet (Spanien)
Gästdoktorand vid Lunds Universitet

“Revolutionen, du skall gå över jorden
Och skapa lycka i vår bittra nöd!
Och krossa helt den "fosterländska" horden,
Som driver folken ut i krig och nöd”

Inledning

På 1930-talet var den traditionella anarkosyndikalismen, med sina krav på kompromislös kamp mot det politiska etablissemang, på tillbakadragande i Europa, en process som tog fart alltsedan den anarkistiska internationalens AIT:s (på svenska IAA, Internationella Arbetarassociationen) bildande 1922. Bland annat hade franska CGT splittrats 1918 främst på grund av organisationens stöd för Frankrikes deltagande i världskriget, samtidigt som de italienska, tyska och argentiska organisationer hade slagits ned eller kraftigt bekämpats av de totalitära regimer som tog över i deras länder. På sen 1930-tal fanns det därför bara två någorlunda starka anarkosyndikalistiska organisationer, nämligen svenska SAC och spanska CNT (Confederación Nacional del Trabajo), som var Europas största anarkistiska organisation med hundratusentals medlemmar och den enda som fick vara representerad i ett lands regering. Det hände under några månader 1936-37. Det är därför givet att en del kontakter fanns mellan båda organisationer.

CNT:s beslut att delta i regeringen var en stötesten för den internationella anarkosyndikalismen och bidrog till att cementera motsättningarna mellan å ena sidan traditionalisterna, som värnade om anarkismens avståndstagande från allt som hette stat och samarbete med andra partier, och å andra sidan reformisterna, som ansåg att en viss anpassning till den politiska och sociala verkligheten var nödvändig för att främja arbetarklassens sak.

Om kontakterna mellan CNT och SAC finns det ingen tidigare historisk forskning i Spanien, och den befintliga svenska forskningen är nästan uteslutande bedriven av forskare inom SAC:s egna led och utgiven i dess eget förlag, Federativ. Det viktigaste namnet härvidlag är utan tvekan Britta Gröndahl, som på 1970- och 1980-talet ägnat en del uppmärksamhet åt den spanska anarkosyndikalismen. I synnerhet hänvisas till hennes böcker *De ideologiska motsättningarna i den spanska syndikalismen 1910-1936* och *Herre i eget hus: om självförvaltningen i Spanien och Portugal* för en bra översikt över CNT:s tidiga historia.² För en fördjupad kännedom om den spanska anarkismen hänvisas till César Lorenzos verk som finns i svensk översättning.³

Kontakterna mellan svenska SAC och spanska CNT tog fart ganska tidigt efter inbördeskrigets början. Den spanska anarkosyndikalismens avdelning för internationell propaganda gav en av sina nyckelpersoner, den tyska anarkisten Augustin Souchy, i uppdrag att kontakta SAC i syfte att organisera hjälpaktioner och propaganda för den spanska kampen mot fascismen. Souchy skrev den 8 augusti 1936 till John Andersson och Albert Jensen och bad om SAC:s engagemang i frågan. Tio dagar senare svarade SAC att man hade beslutat att insamla medel till förmån för CNT.⁴

I september 1936 besökte Souchy Stockholm och träffade SAC och andra arbetarorganisationer. I slutet av december åkte en delegation av SAC, bestående av John Andersson och Albert Jensen, ner till Spanien på studieresa, varefter en 23-sidor-lång rapport skrevs.⁵ Souchy återvände till Stockholm 1938 i samband med SAC:s kongress som tolk till spanska CNT:s delegat Horacio M. Prieto. År 1977 skrev Souchy ner sina erfarenheter från Spanien i sin självbiografi.⁶

I svenska arkiv finns det en hel del material över SAC:s kontakter med Spanien under 1930-talet. Utöver den ovannämnda korrespondensen vid Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek (ARAB) i Stockholm, finns det även intressant dokumentation i UD:s arkiv på Riksarkivet i Stockholm, särskilt protestbrev till svenska regeringen från SAC:s distrikt runt om i landet och ibland från enskilda SAC-medlemmar, med anledning av det som från syndikalistiskt håll uppfattades som vekhet, ja, t.o.m. skamlig svensk kollaborationism med de spanska fascisterna.⁷

Däremot är det materialet som finns kvar i spanska arkiv ganska magert. Anledningen därtill är ingen annan än själva inbördeskriget. Den spanska republikens huvudstad flyttades under kriget från Madrid först till Valencia och sedan till Barcelona. I krigets slutskede togs en del av dokumentationen vidare till den lilla staden Figueras vid franska gränsen och delar av den vidare till utlandet när Francotrupporna erövrade Katalonien. En del av dokumentationen gick förlorat, en annan del förstördes av båda parterna i konflikten och den kvarstående delen hamnade så småningom i olika arkiv, oftast dock med bristande eller obefintlig katalogisering vilket avsevärt försvårar dess lokalisering. De delar av dokumentationen tillhörande partier och fackföreningar på den lagliga regeringssidan som inte avsiktligt förstördes eller bortfördes av dessa hamnade i Francos underrättelsearkiv i Salamanca, *Archivo General de la Guerra Civil* i Salamanca, som numera bytt namn till *Centro Documental de la Memoria Histórica* (CDMH).

Salamanca-arkivet bildades av Francomyndigheterna under pågående inbördeskrig och är därför i sig en kvarleva från själva kriget. I Salamanca satt Francos generalstab under krigets tidiga år och där uppstod olika underrättelseverk som skulle samla information om fienden: *Oficina de Investigación y Propaganda Anticomunista* (OIPA: Underrättelseverk för antikommunistisk propaganda), *Delegación Nacional de Asuntos Especiales* (Statens verk för särskilda ärenden) för att "lära känna, avslöja och bestraffa Fosterlandets fiender",⁸ och *Delegación del Estado para Recuperación de Documentos* (Statens verk för återställning av dokumentation), som skulle katalogisera och arkivera beslagstagen dokumentation i de områden som erövrades i kriget, en dokumentation som skulle bevaras i propaganda- och underrättelsesyfte i kampen mot diktaturens fiender.

I denna artikel, som bygger på ett delkapitel i författarens kommande doktorsavhandling om de politiska och diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Spanien under 1930-talet, presenteras och kommenteras den dokumentation om kontakterna mellan SAC och CNT som återfinns i Salamanca-arkivet. Dokumentationen finns i serierna PS-Madrid (Politico-Social beslagtagna i Madrid) och PS-Barcelona (dito i Barcelona).

Syftet är att undersöka hur organisationernas förståelse för och solidaritet med varandra uttryckte sig i de bevarade dokumenten samt vilka spår som återfinns i dem av den dåtida anarkosyndikalismens ideologiska motsättningarna, främst med hänsyn till begreppen klass, klasskompromis/klassarbete, nation/folk och antifascistisk kamp. Kvantitativa analyser är inte möjliga med hänsyn till materialets beskaffenhet och därför har en kvalitativ, empirinära metod i grundad teorins anda med vissa diskursanalytiska inslag antagits i undersökningen.

Brev från svenska syndikalister

Kan ett brev från ett avlägset land som beställer, eller tackar för, en prenumeration till en tidning, vara värt att bevaras? Det tyckte i alla fall personalen vid "Statens verk för återställning av dokumentation" som diktator Franco lät bilda den 26 april 1938. De är visserligen inte många, men icke desto mindre är det anmärkningsvärt, att en statsförvaltning som håller på att bildas, ännu mitt i ett blodigt inbördeskrig, ägnar tid och resurser åt detta. Ur en mikrohistorisk synvinkel är detta faktum fullt av betydelse: dels bidrar breven till att få en direkt förnimmelse av den inre stämningen och empatin hos vanligt arbetarfolk i den svenska landsbygden gentemot deras spanska fränder, dels bekräftar bevarandet av desamma i ett nybildat arkiv den ideologiska pathos som kännetecknade den spanska tragedin.

I Salamanca-arkivet finns det 6 brev från svenska syndikalister bevarade: Det första, odaterat, kommer från Deje i Värmland. Avsändaren, Ragnar Ulström, skriver för hand och beställer exemplar av den spanska anarkosyndikalistiska publikationen *Frente Libertario* åt ett tjugotal namngivna personer från Deje samt åt ortens Folkets Hus. Här återges texten i sin helhet precis som den skrevs:

"Kära kamrater!

Tack för tidningarna jag fått. Det var verkligen det bästa jag fått, fick dem just som jag skulle ut med min insamlingslista till Eder. Jag tog tidningen med mig och visade den alla jag kom i beröring med voro förtjusta och ville ha den jag sänder samtidigt adresser.

Mina broderliga hälsningar till Eder alla, det är ej en dag som utan våra tankar äro hos Eder. Det är så lite vi kan göra, men vad vi förmår det gör vi jag känner ej många av Eder men dock några, bland dem Miguel Yladi, Prieto, Maskarell, Sochy, dessa har jag träffat på S.A.C.s kongresser nu senast i år de 3 sistnämnda; hälsa dem om de är i närheten, mina broderliga hälsningar till alla kamrater och hela spanska folket detta underbara folk som är ljuspunkten i det mörker, som som för närvarande råder värden över. Jag vet att Spanien kommer att bli Facismens grav, jag käner det så. Mina bröder i C.N.T. och F.A.I. vill det Edrat valspråk No Pasaran kommer alldrig att tystna så länge det finns en Facist kvar, och om jag vore i Spanien så jag finge kämpa, och då som en revolutionär

Leve SAC – C.N.T. F.A.I., I.A.A.

Broderliga hälsningar

Ragnar Ulström

166 Värmland, Sverige"⁹

Hänvisningen i brevet till SAC.s kongresser och de spanska delegaterna hjälper att datera det till 1938 års sista kvartal. CNT:s representanter Horacio M. Prieto och Augustin Souchy, samt IAA:s dito Mascarell deltog i SAC:s kongress i Stockholm mellan den 11 och den 18 september 1938. Deras rapport om kongressen återfinns också i Salamanca-arkivet.¹⁰

Empatin med det spanska folkets kamp mot fascismen genomsyrar hela brevet, inte minst genom det tre gånger återkommande uttrycket "broderliga hälsningar" och den varma hyllning till det spanska folket med ord som "underbart" och "ljuspunkten i världens mörker".

Det kan förefalla underligt att ett brev till spanska anarkosyndikalister är skrivet på svenska, särskilt med tanke på det höga talet analfabeter i Spanien som på denna tid var upp till 50% av befolkningen.¹¹ Detta har dock en enkel förklaring: det gäller en beställning av den svenska versionen av *Frente Libertario*, och man vet att CNT har folk som kan översätta till och från svenskan, för i Barcelona finns SAC:s representant, Rudolf Berner (1907-1977), som inom CNT-FAI:s internationella propagandaavdelning ansvarar för *Frente Libertario*:s svenska version. Det är han som tredje brevet (se nedan) är adresserat till. FAI står för *Federación Anarquista Ibérica* (Iberiska halvöns anarkistiska federation) och var en grupp inom fackföreningen CNT som stod för anarkismens ursprungliga principer. Under spanska inbördeskriget brukade anarkosyndikalismen framträda under namnet CNT-FAI.

Det andra brevet har en mer officiell karaktär. Här skickas det inga "broderliga hälsningar" utan i stället "syndikalistisk hälsning och handslag". Det är undertecknat av Salomon Sapira, maskinskrivet med brevhuvud från SAC, och daterat i Stockholm den 17 november 1938. Avsändaren tackar för tidningarna som "åter kommer ut i en svensk upplaga och med så god utstyrsel". Adressaten är oviss, men av brevets andra stycke, med en personlig begäran om spanska frimärken till avsändaren som har sitt intresse för filatelién kvar, utgår tydligt att de är bekanta med varandra.

På begäran av de spanska syndikalisterna, översänds namn och adress på åtta personer (4 från Stockholm, 1 från Djursholm, 1 från Vändelsö och 2 från Örebro) som är intresserade av *Frente Libertario*.¹²

Det tredje brevet är av personlig karaktär. Det är undertecknat med tacknamn: "Johan" (eller Hakan/Håkan?) och arbetar, enligt eget utsago, som "löneslav" vid "kassan" på SAC, hos Sapira. Brevet är daterat i Stockholm samma dag som det föregående (17 november 1938) och adresserat till "spanske" Rudolf. Brevet är sannolikt ett följbrev till brev nr 2. Här ser vi den personliga kontakten med de spanska syndikalisterna på nära håll: Avsändaren undrar om Rudolf fått cigaretterna som skickades till honom till Spanien från Sverige, uttrycker en önskan om att få några rader från honom och vill veta hur det står till med matfrågan. Han hoppas att det snart blir ett slut på kriget och översänder de "härligaste hälsningar från Stockholm".

Men brevet innehåller också ett märkligt påstående som man verkligen undrar vad det kan bygga på: "Nu har Ni väl fått så mycket kanoner och flygmaskiner att ni snart skulle kunna göra slut på kriget".¹³ Är det kanske grundat på de propagandistiska uppgifterna i *Frente Libertario*? Eller på den internationella pressens uppgifter om Negrín-regeringens alltmer desperata försök att få massiv vapenhjälp ifrån Sovjetunionen? Det som vi nu vet, med facit i hand, är att vapenleveranserna till den spanska republiken i dess sista skede var allt annat än massiva.¹⁴

Kan detta vara en hänvisning till den leverans av Bofors-kanoner som skulle ha kommit den republikanska Spanien till hands från Sverige tidigare samma år, försommaren 1938? I så fall, hur hade detta kommit till SAC:s kännedom?

Historien är dunkel. Den republikanske generalen Manuel Tagüeña Lacorta¹⁵ berättar att Bofors kanoner användes vid fronten i Flix-Vinebre som stöd åt regeringsarméns stora attack vid floden Ebro den 25 juli 1938. Enligt Gerald Howson¹⁶ var det fråga om 12 Bofors M35 antipansarkanoner av kaliber 37 mm och 16 snabba Bofors M38 antiflygkanoner av kaliber 40 mm. En Bofors M35 visades av Franco-trupperna på en mäsas i San Sebastian över tillvarataget republikanskt krigsmaterial hösten 1938. Hur dessa svenska vapen kom till den spanska regeringssidans händer finns det olika teorier om. Mycket tyder på att de inköptes redan 1936 via den organisation som den spanska Republiken hade i flera länder, bl. a. Schweiz och Estland, för detta ändamål. Fernando Valdés, Francos representant i Stockholm under inbördeskriget, informerade sin regering om leveransen och misstänkte riksdagsmannen George Branting, tillika ordförande för den svenska Hjälpkommittén för Spanien, för att använda insamlade medel till förmån för de spanska barnen till att finansiera inköp av vapen.¹⁷ General Francos underrättelsetjänst fick reda på Bofors-leveransen och den svenska regeringen blev tillfrågad om saken genom den engelska regeringen. Sveriges regering nekade till allt kännedom om ärendet.¹⁸

Det fjärde brevet är daterat i Vikmanshyttan den 27 november 1938. Författaren är Elis Dahlgren, som tackar för mottagningen av 3 ex av *Frente Libertario* för den 30 oktober, som anses vara i en mycket förnämligare gestalt än tidigare. På begäran översänds adresser över 3 intresserade prenumeranter av tidningen (1 från Hedemora, 2 från Vikmanshyttan). I slutet finns det en känsloladdad hänvisning till den senaste svenska åtgärden i samband med inbördeskriget: utväxlingen av s.k. "handelsagenter" med Franco-Spanien, i själva verket förtäckta diplomatiska förbindelser. Här är texten:

“(…) När jag tänker på under vilka förhållanden ni och andra klasskamrater i Spanien få arbeta under, så skäms jag på den svenska och hela den internationella arbetarklassens vägnar för att vi gjort så litet för att hjälpa er. Nu underhandlar ju också den svenska ’arbetarregeringen’ med massmördaren Franco angående handelsförbindelser. När det gäller profiten struntar man fräckt i alla principer och ideal och internationella solidaritetskrav! Front mot fascismen! Leve den spanska arbetarklassens seger! Med kamrathälsning, Elis Dahlgren”¹⁹

Det femte brevet är daterat i Malmö den 13 november 1938 och undertecknat Valther Wennberg. Liksom de övriga, tackar avsändaren för *Frente Libertario* och beställer tidskriften till sig själv och till en annan person i Malmö. Wennberg skickar sina “hjärtlige hälsningar till antifascistiska kämpar i Spanien och hoppas att Eder kamp till slut ska ge Er den rättvisa och den frihet Ni så hjältemodigt kämpat och kämpar för”.²⁰

Det sjätte och sista brevet är daterat i Norberg den 10 juni 1937. Det är handskrivet och undertecknat “Åke Lundell, posten, Norberg (Suecia)”. Adressaten är *Juventud Libre* (Fri Ungdom), en publikation av den spanska anarkosyndikalistiska ungdomsrörelsen, om vilken det skrevs en intressant artikel förra året.²¹ Brevets syfte var beställningen av 2 exemplar av tidningen. Det är väldigt kort (3 rader) och författat på spanska, dock med några språkfel. Det anger att tidningar behövs för “vår propaganda i Sverige”.²²

Antalet brev kan tänkas vara obetydligt. Dock bör man ha för ögonen att de utgör det *totala* antalet brev från svenskar i Francos krigstida underrättelsearkiv. Det finns inte ett enda brev från kommunister, som utgjorde den överväldiga majoriteten av de svenska frivilliga vid Internationella Brigaderna, eller från socialdemokrater. Fanns det inga sådana eller bedömdes de inte värda att bevaras? Därom kan man bara spekulera.

Det är intressant att konstatera skillnaden breven emellan vad gäller användning av begreppet klassolidaritet: Dahlgren använder det konsekvent i hela brevet, som språkbruket visar: kamrat, kamrathälsning, klasskamrater, den spanska arbetarklassens seger osv. Ulström i Deje talar istället om folket, det spanska folket, broderliga hälsningar. Stort sett kan man säga att brev nr 1 och brev nr 5 använder den spanska folkfrontens diskurs om kampen mot fascismen, medan de övriga har en klassisk anarkosyndikalistisk diskurs där arbetarklassens solidaritet är det primära. Sista brevet är så kort att det saknar betydelse i detta sammanhang.

Det skilda språkbruket i dessa brev är intressant, för det återspeglar på något sätt mellankrigstidens problematik inom den internationella arbetarrörelsen i allmänhet, och den anarkosyndikalistiska rörelsen i synnerhet, nämligen spänningen i förståelsen av begreppen klass, klasskompromiss/klassamarbete, nation och folk.

Sommaren 1914, vid första världskrigets början, tog nationsbegreppet generellt sett överhanden över principen om arbetarklassens solidaritet inom den internationella arbetarrörelsen, som den spanske historikern Pablo Pérez López påpekar, medan världskrigets slut innebar också slutet för en viss syn på den nationella solidariteten, ja, kriget dödade 1800-talets nationalistiska ideal.²³ Trots detta kommer nationen som begrepp att fortsätta att vara överordnat, i praktiken, andra begrepp som klass, även i den internationella arbetarrörelsen, ända fram till globaliseringen efter 1960-talet. Van der Linden kallade sin andra period inom det internationella fackliga samarbetet (från omkring 1890 till c:a 1960) för den “nationella internationalismens” tid.²⁴

Synen på begreppen klassamarbete, klasskonflikt och relationen till Staten i den internationella fackföreningsrörelsen presenterades av Pål Brunnström vid 2007 års arbetarhistorikerkonferensen i Landskrona. Han hänvisar bl.a. till ett tal som Georg Hicks höll i samband med IFTU:s kongress i Stockholm 1930, där han menade att klasskampen borde stå över kampen mot fascismen.²⁵ Denna inställning var helt och hållet CNT:s linje när den spanska Republiken

proklamerades 1931. CNT var det året i höjden på sin makt med hela 800 000 medlemmar i sina fackföreningar. Den spanska anarkosyndikalismen tog parti emot den Republik som socialister och den borgerliga vänster så länge kämpat för. När den militära statskuppen i juli 1936 satte den republikanska regimen i spillror, såg CNT-FAI sin gyllene chans att en gång för alla genomföra revolutionen.

Oviljan att ingå ett klassamarbete tog dock de spanska anarkosyndikalisterna inom CNT-FAI avstånd ifrån när de, den 4 november 1936, accepterade att delta i folkfrontsregeringen med 4 ministerposter. Icke fördenskull stannade diskussionerna inom CNT-FAI i denna viktiga fråga. Precis som i Sverige, ett tag kunde idén om klassamarbete samexistera med uppfattningen om klasskampens primat, åtminstone så länge kriget inte var förlorat för Republiken.

Snart kom propagandan att göra gällande myten om CNT-FAI som katalisatorn bakom folkets motstånd mot fascisterna och rörelsen som, i ett ansvarsfullt drag av *frihetlig etik*, sätter hela folkets väl och ve framför möjligheten att ta hela makten. Verkligheten lever dock inte riktigt upp till myten. Som Spaniens främsta sakkunnige i den spanska anarkismens historia, Julián Casanova, har påpekat, de stora politiska och sociala omvälvningar som CNT-FAI drev igenom under de första månaderna efter statskuppen var möjliga genom ett skoningslöst våld mot de s.k. "fascistiska element", där alla som kunde betraktas som klassfiender drogs över samma kam: mitten- och högerpartiernas politiker, fabriksägare, advokater, tjänstemän, affärsmän, butiksägare, präster, kyrkligt folk, mellanchefer på industriella anläggningar, osv.²⁶

En särskilt bevakad svensk anarkosyndikalist

Ett namn framför alla andra kom att förkroppsliga den svenska anarkosyndikalismen direkta engagemang i det spanska inbördeskriget. Det var Nils Lätt (1907-1988), känd i Sverige bl.a. genom boken *Nisse Lätt. En svensk anarkist berättar. Minnesbilder ur Nisse Lätts liv som agitator och kämpe för de frihetliga idéerna* och som redan 1938 satte sina spanska erfarenheter på pränt.²⁷ Han var en anarkistisk uppviglare och propagandist som ställde upp som frivillig i det spanska inbördeskriget redan i december 1936.

Det är därför inte märkligt att hans namn skulle återfinnas i Salamanca-arkivet. Det gör det, och inte endast namnet utan även hans passfoto. Utav alla svenska frontkämpar i Spanien är Nils Lätt den enda vars passfoto finns i ovannämnda arkivet. Den finns också i original, på den plats den ursprungligen klistrades, nämligen passet som den franska *Comité Anarcho-Syndicaliste pour la Défense et la Libération du Proletariat Espagnol* utfärdade åt honom i Paris den 31 december 1936 så att han skulle kunna ta sig in i Spanien.

Nils Lätts uppgifter finns i en särskild arkivhandling i det spanska arkivet under rubriken Nills (*sic*) Lätt.²⁸ Tillsammans med passet finns det ett brev på spanska med brevhuvud från CNT-FAI:s internationella presstjänst och undertecknad av dess ansvarige Augustin Souchy, daterat i Barcelona den 17 december 1936, där man ber myndigheterna att underlätta för Nils Lätt, "en gammal anarkosyndikalist från Sverige" att komma in i Spanien.

Utöver detta finns det en handskreven adresslapp med anteckningar på italienska och ett namn och datum ovanpå, på spanska och med blyertspenna. Adressen är förmodligen skriven av Nils Lätt själv: "Nils Lätt. Knut Ringdahl. Norra Långgatan 7, Landskrona, Suecia". Anteckningarna på italienska består av Lätts namn, felstavat (Nills), nationalitet (svensk), Paris, ålder (29), civilstånd (ogift), yrke (sjöman) och politisk hemvist (anarkosyndikalist), ett datum (5 jan 1937) samt ordet *Indirizzo* (adress) före denna. På den spanska blyertsanteckningen läser man ett namn (C. Ortiz) och ett datum (6 jan 1937). Orden på italienska ska inte anses förvånande: det fanns en hel del italienare i Spanien, främst på Francosidan, men även inom de internationella brigaderna som bekämpade fascisterna.

Detaljerna är visserligen anekdotiska, men i det stora kaoset som rådde över vilka det var och hur många som kom in som frivilliga för att kämpa i de internationella brigaderna eller i fackföreningsmiliserna under krigsåren är det dock betydelsefullt att uppgifterna om Nils Lätt är så tydliga och att han tilldelades en särskild pärm i Francos arkiv. De bekräftar bilden av SAC som en mycket aktiv politisk fiende till de spanska rebellerna.

En kongress i Stockholm med spanska ögon

Två representanter från CNT deltog i SAC:s kongress i Stockholm 11-18 september 1938. Dagen efter deras återkomst till Spanien, den 26 september, författade huvudrepresentanten, Horacio M. Prieto, en rapport till CNT om den. Även denna rapport hamnade så småningom i Francos arkiv.²⁹ Horacio M. Prieto var en känd spansk anarkosyndikalist, som hade varit CNT:s generalsekreterare i flera år, fram till 1936. En kort biografi om honom, som en av 20 huvudgestalter inom den spanska anarkismen, inkluderas i den senast utkomna spanska boken om ämnet.³⁰

SAC-kongressen är välkänd. Här är det därför inte meningen att diskutera kongressen i sig, utan bara att komma in på den spanske representantens berättelse om den. Han var faktiskt den tredje personen som talade vid dess öppningsceremoni, efter SAC:s sekreterare och IAA:s representant Mascarell. Det gällde att hälsa alla välkomna.

Kongressens första möte var den 11 september på eftermiddag. Om det skriver Prieto att det gällde den syndikalistiska pressen, som kritiserades av några representanter "och särskilt av den syndikalistiska ungdom som kritiserade att det fanns alltför många utländska referenser, särskilt till Spanien". De två tidningarnas huvudredaktörer fick yttra sig. Enligt Prieto, lyckades Jensen övertyga kongressen om att man fortfarande visste för litet om Spanien och att det därför vore viktigt att propagera ännu mera för Spaniens sak. Kongressen godkände pressens linje.

Den 12 september diskuterade kongressen, skriver Prieto, "ärenden som avsåg den interna solidariteten", varefter han redogör på ett kortfattat och sakligt sätt för de frågor som togs upp och de beslut som fattades. Diskussionen om bidrag till nytillkomna medlemmar i fall av strejk eller fängelse var "mycket långdragen". På väldigt få rader lyckas Prieto sammanfatta för CNT vilka beslut som togs och vad som gällde innan i varje ärende, t.ex. åldern för att vara hedersmedlem, varaktighet i interna tjänster, diskussionen kring Arbetar Kuriren eller sättet att utnämna medlemmar till den nationella styrelsen ("*La Comisión administrativa nacional* som motsvarar vår *Comité Nacional*").

Den 15 september fick Prieto hålla ett tal till kongressen. Det började kl. 9 och varade fram till kl. 13, men översättningar och "den obligatoriska fikarasten som de gör mellan 10:30 och 11:00 tog det mesta av tiden".

Mellan raderna kan man läsa en viss förvåning från Prietos sida åt att diskussionerna är så noggranna och långdragna, så att man bara kommer till beslut sista dagen. På eftermiddagen diskuterade man "något de kallar för kollektiva avtal", som SAC känner sig tvungen att acceptera för reformisterna hade börjat gå med på "den särskilda samarbetsprocess som skulle leda till avskaffandet av klasskampen".

På kvällen fanns det ett massmöte i en musiksäl där CNT och IAA:s representanter fick hålla tal och spanska filmer visades. Den 16:e diskuterades bildandet av en pensionskassa åt SAC:s anställda, en fråga som "tog en mycket lång tid och till sist sköts upp till nästa kongress". Den 17:e diskuterades administrativa frågor och den 18:e SAC:s inställning till kriget samt utnämningen av delegater till IAA:s kongress: Jensen och Lindstam med Anderson som suppleant.

Utöver kongressen deltog Prieto i ett möte med Stockholms Anarkistiska federationen,

som ställde två kritiska frågor ang. den spanska regeringens tvångsrekrytering av soldater samt CNT:s verkliga makt.

Prieto avslutar sitt referat med följande ord, som ger en bra inblick i hur SAC:s betraktades av spanska syndikalister:

“I Sverige är man oerhört entusiastisk över Spaniens sak. Det gäller ett till sitt väsen demokratiskt land, som tar avstånd från alla slags totalitära fasoner, både från höger- och vänsterhåll. I detta land hyser man djup sympati för demokratirörelser. Samtliga samhällsklasser känner på samma sätt och jobbar offentligt för att främja den spanska antifascismens gärning. Ett bra organiserat propagandarbete i Sverige för våra idéer och insatser, med hjälp av de propagandamedel man kan använda sig av där, skulle ge utmärkta resultat både för CNT och för SAC. Framför allt bör man konstatera att den empati och entusiasm våra svenska kamrater visar CNT är alldeles bortom alla förväntningar. Även om några inte är helt identifierade med CNT:s insatser i Spanien, så förstår alla behovet av främja hjälpaktioner och inte genom polemik sätta käppar i hjulet för våra revolutionära gärningar. Vi behandlades med största möjliga respekt både av kamrater och av publiken som närvarade mötet liksom det var fallet med alla andra människor vi kom i kontakt med.”³¹

Till rapporten bifogas en spansk översättning av SAC-kongressens hälsning gentemot CNT, där det bl.a. uttrycks besvikelse över att man inte hade lyckats åstadkomma mycket på grund av de reformistiska organisationernas ovilja till samarbete. SAC hade nämligen starkt, men utan framgång, agerat för en svensk bojkott av järnmalmsexport till de fascistiska länderna, främst Tyskland och Italien.

Som andra bilaga följer texten över Prietos tal till kongressen, vars ledtråd var att alla antifascistiska krafter i Spanien arbetade endast för demokratin och enligt alla demokratiska regler. Det är lätt att förstå behovet av att anpassa sin diskurs åt åhörarskaran, och i Sverige, även inom anarkistiska kretsar, var demokrati nyckelordet.

Korrespondens mellan SAC och CNT inom ramen för IAA:s konflikt med CNT

I Francos arkiv hamnade också dokumentationen om korrespondens mellan SAC och spanska CNT sommaren 1937 med anledning av en konflikt mellan IAA och CNT avseende bidrag till den spanska organisationen som kanaliserades via IAA.³²

Dokumentationen om denna konflikt är ganska omfattande och kan tyvärr behandlas i denna artikel endast på ett kortfattat sätt. En utomordentlig kongress hölls i Paris 11-13 juni 1937 för att klargöra förhållandet mellan syndikalistiska och anarkistiska rörelser samt för att ta ställning till spanska CNT:s beslut att delta i den republikanska regeringen som en del i sin antifascistiska kamp. En fransk anarkist, Sebastien Faure, framförde månaden därpå stark kritik av CNT vid en serie artiklar i den franska anarkistiska tidningen *Le Libertaire*. Samma månad, den 16 juli 1937, skrev John Anderson å SAC:s vägnar ett brev till CNT med information om SAC:s svar på en frågeformulär som IAA hade skickat sina medlemsorganisationer den 17 april 1937 avseende huruvida insamlade medel till förmån för spanska kampen mot fascismen skulle helt och hållet vidarebefordras till CNT. IAA ville nämligen behålla en del av pengarna för andra ändamål i utlandet, och hyste stora betänkligheter gentemot CNT, som enligt IAA hanterade penningfrågor på ett nonchalant sätt. Inte ens CNT:s medlemsavgifter till IAA hade inbetalats för 1936 och 1937.

SAC valde att stå på CNT:s sida i frågan och krävde “på ett bestämt sätt” att samtliga av SAC-medlemmar insamlade medel till förmån för spanska kampen skulle helt och hållet ställas till CNT:s förfogande. SAC valde dessutom att direkt underrätta CNT om deras svar.

CNT svarade SAC den 2 augusti 1937, tackade hjärtligt för informationen och för SAC:s stöd. Enligt detta brev kände CNT inte till försändelsen av frågeformulären och var därför extra tacksam mot SAC för underrättelsen. CNT anklagade IAA:s sekreterare Pierre Besnard (1886-1947) för att vara fientligt inställd mot den spanska anarkosyndikalismen och hävdade att frågeformulären hade Besnard skickat på eget hand utan att ens rådfråga sina kollegor i IAA:s sekretariat. Den spanska fackföreningens ilska över detta resulterade till sist i Besnards avgång. CNT skylde på krigets fasor och stora kostnader som förklaring till deras obetalade avgifter och protesterade kraftigt mot vad de ansåg vara IAA:s otillbörliga inblandning i CNT:s inre angelägenheter. Dessutom informerade CNT om bildandet av en egen biståndsorganisation, *Solidaridad Internacional Antifascista* (SIA- Antifascistisk internationella solidaritetsfond) och uttryckte en förhoppning om att den kommande internationella anarkistkongressen senare samma år skulle lösa alla dessa problem.

Den enda frågan där CNT och SAC inte var överens om var förslaget om ändring i IAA:s stadgar avseende valet av generalsekreterare, som skulle behandlas vid dess internationella kongress. Enligt SAC:s förslag borde sekretariatet bestå av 5 medlemmar, nämligen en sekreterare som utnämndes vid kongressen och 4 ledamöter valda av den lokala organisationen för landet där sekreteraren bor. CNT var emot, för det skulle betyda att den franska organisationen CGT, med vilken samarbetet inte fungerade, skulle utnämnda dessa.

Relationerna mellan CNT och SAC var alltså utmärkta. Utöver de tillfällen som redan omnämnts finns även andra dokument där CNT visar sin uppskattning över SAC:s stöd: Så är fallet t.ex. i en intern kommunikation till sina medlemmar, daterat 17 november 1937, där den svenska fackföreningen omnämns som "systerorganisationen som från allraförsta början gjort allt i sin makt för att hjälpa oss".³³

Året därpå, 1938, skulle SAC åter omnämnas på ett uppskattande sätt i ett av CNT:s interna dokument, circular n. 29 av den 30 juni 1938, gällande en planerad bojkott av produkter från fascistiska länder eller exporterade till dessa. Där nämns att gruvarbetarna inom SAC (Sverige) har gått med på det och försöker också få andra gruvarbetarorganisationer med på samma linje.³⁴

Slutsatser

Denna artikel har behandlat dokumentationen om kontakterna mellan spanska och svenska anarkosyndikalister som återfinns i general Francos underrättelsearkiv i Salamanca, nuvarande *Centro Documental de la Memoria Histórica*, för att utreda karaktären och omfattningen av dessa kontakter vid tiden för spanska inbördeskriget.

Vilka slutsatser kan man dra ur undersökningen? I första hand tyder det faktum att det redovisade materialet överhuvudtaget återfanns i arkivet på tyngden av kontakterna mellan de två organisationerna, särskilt när man tänker på avståndet länderna emellan, de stora brister i omvärldsbevakningen bland den dåtida spanska arbetarklassen (analfabetismen var upp till 50% i inbördeskrigets Spanien), samt den svenska anarkosyndikalismens numerärt ringa tyngd inom den svenska fackföreningsrörelsen. Att det inte finns i arkivet några dokument om motsvarande kontakter mellan andra svenska och spanska arbetarorganisationer för perioden i fråga är dock inget man kan lyfta fram som bevis på CNT-SAC kontakternas särskilda ställning, för det kan finnas andra förklaringar till de förstnämndas frånvaro: andra organisationer kan helt enkelt varit skickligare i att behålla sina arkiv borta från de spanska nationalisternas händer, t.ex. Snarare kan man söka en förklaring i det faktum att CNT och SAC var de ledande organisationerna inom den europeiska anarkosyndikalismen av traditionell typ.

I ljuset av den spanska dokumentationen om kontakterna mellan SAC och CNT under

spanska inbördeskriget, blir alltså bilden av ett tätt samarbete och ömsesidig uppskattning och förståelse organisationerna emellan vid perioden i fråga bekräftad. I synnerhet kommer detta till uttryck i korrespondensen i samband med CNT:s konflikt med IAA sommaren 1937.

Analysen av de sex brev bevarade i Salamanca-arkivet från svenska syndikalister har visat nyanser i förståelsen för och diskursen om centrala begrepp för anarkosyndikalismen, samtidigt som det finns spår av de dåtida ideologiska motsättningarna, främst när det gäller begreppen klassolidaritet och antifascistisk kamp.

Undersökningen har också visat att samarbetet och empatin mellan CNT och SAC var väl fungerande. Den spanska anarkosyndikalistiska organisationen visade upprepade gånger sin uppskattning för sina kamrater i SAC och deras stöd i kampen mot fascismen samt sin beundran för Sveriges väl fungerande demokrati. Inte minst var deltagandet av en spansk delegat vid SAC:s kongress hösten 1938, då kriget var så gott som förlorat för den spanska Republiken, ett bra bevis på denna uppskattning. På motsvarande sätt har man kunnat dra slutsatsen att SAC:s stöd för CNT och dess antifascistiska kamp var helhjärtat trots att den spanska organisationens samarbetslinje med Republikens regering och andra arbetarorganisationer inte delades av många svenska syndikalister. Vidare kan man se ett slags erkännande av SAC:s bestämda stöd för spanska CNT i det faktum att enkla brev som beställde prenumerationer till den spanska anarkosyndikalistiska tidningen *Frente Libertario* bedömdes av Francos arkivtjänstemän värda att bevaras i arkivet. SAC blev därmed erkänt av de spanska myndigheterna som en av Francodiktaturens uttalade fiender.

I slutändan kan man dra slutsatsen, att svenska SAC:s hållning gentemot det spanska inbördeskriget i allmänhet och dess systerorganisation CNT-FAI i synnerhet, tyder på en djup förståelse av begreppet klassolidaritet i kampen mot fascismen som klart överordnat, i såväl medlemmarnas som organisationsledningens sinne, andra kortsiktiga mål av inhemsk, facklig karaktär. Trots att CNT:s inblandning i den spanska regeringen inte gillades av många medlemmar i SAC utgjorde detta inget hinder för att stödet för den spanska systerorganisationen skulle vara odelat och helhjärtat. Av allt att döma påverkades SAC inte speciellt mycket av tidningsrapporterna om CNT:s egna grymheter och våld under kriget som sannolikt avfärdades som antingen fascistisk propaganda eller ett mindre ont som kampen mot antifascismen förde nödvändigtvis med sig.

Noter

¹ Ur "Ode till Revolutionen", dikt i tidningen *Syndikalist*, maj 1917.

² GRÖNDAHL, Britta, *De ideologiska motsättningarna i den spanska syndikalismen 1910-1936*, Stockholm: Federativ, 1981; *Herre i eget hus: om självförvaltningen i Spanien och Portugal*, Stockholm: Federativ, 1982.

³ LORENZO, César M., *Syndikalismen vid makten: Spansk anarkosyndikalism före, under och efter inbördeskriget 1936-39*, Stockholm: Federativ, 1972.

⁴ ARAB, SAC vol. FXIV:1.

⁵ ANDERSSON, John, *Revolutionens och inbördeskrigets Spanien. Rapport över SAC:s-delegationens studieresa i Spanien under december månad 1936*, Stockholm: Federativ, 1937.

⁶ SOUCHY, Augustin, *Vorsicht Anarchist. Ein Leben für die Freiheit. Politische Erinnerungen*. Darmstadt, 1977, ss. 103-123.

⁷ RA, UD, 1920-års dossiersystem, HP 36, vol. 1505-1508.

⁸ Francomyndigheternas Förordnande om bildande av underrättelseverk, 29/5/1937.

⁹ CDMH, PS-Madrid, 468/2, brev från Ragnar Ulström

¹⁰ CDMH, PS-Madrid, 663/44

¹¹ GYLLENHAAL, Lars & WESTBERG, Lennart, *Svenskar i krig 1914-1945*, Lund: Historiska Media, 2006, s. 111.

¹² CDMH, PS-Madrid, 468/2, brev från Salomon Sapira

¹³ CDMH, PS-Madrid, 468/2, brev från "Johan"

¹⁴ VIÑAS, Angel, *El honor de la República*, Barcelona: Crítica, 2009, ss. 341-348.

- ¹⁵ TAGÜEÑA LACORTA, Manuel, *Testimonio de dos guerras*, Barcelona: Planeta, 2005, s. 205.
- ¹⁶ HOWSON, Gerald, *Arms for Spain: The untold story of the Spanish Civil War*, London: John Murray, 1998. Spansk version: *Armas para España. La historia no contada de la guerra civil española*, Barcelona: Península, 2000, ss. 419s.
- ¹⁷ AGA (*Archivo General de la Administración*, Statsförvaltningens allmänna arkivet, Alcalá de Henares), Libros-AE 3194; AMAEC, (*Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación*, Spanska UD:s arkiv, Madrid), R 1048/34-35.
- ¹⁸ AGMAV (*Archivo General Militar de Ávila*, Spanska krigsarkivet, sektion inbördeskriget), C.2472, Cp. 18, exp. 7-11.
- ¹⁹ CDMH, PS-Madrid, 468/2, brev från Elis Dahlgren
- ²⁰ CDMH, PS-Madrid 1008/18, brev från Valther Wennberg
- ²¹ LOPEZ SANTAMARÍA, Jesús, "Republicanism and revolution: the political struggle of the JJ.LL. during the Spanish Civil War", i *Studia Historica. Historia contemporánea*, Salamanca: Universidad de Salamanca, 2010, ss. 77-85.
- ²² CDMH, PS-Madrid 468/8, brev från Åke Lundell
- ²³ PEREZ LOPEZ, Pablo, *Charles de Gaulle*, Madrid: Acento Editorial, 2003, s. 23; PEREZ LOPEZ, Pablo, "Una generación destruida por la guerra: Sin novedad en el frente (Lewis Milestone, 1930)" i PABLO, Santiago (red.), *La historia a través del cine. Las dos guerras mundiales*, Bilbao: Servicio Editorial de la Universidad del País Vasco/EHU, 2007, ss. 63-84, s. 65.
- ²⁴ VAN DER LINDEN, Marcel, "FFI vid skiljevägen: En historisk tolkning", i *Arbetarhistoria* 2004:1-2, s. 12 ff.
- ²⁵ BRUNNSTRÖM, Pål, "Klassamarbete och den internationella fackföreningsrörelsen 1919-1939" i OLOFSSON, Magnus (red.), *Arbetarhistoria idag. Rapport från arbetarhistorikermötet i Landskrona i maj 2007*, Landskrona: Centrum för arbetarhistoria, ss. 27-35, s. 30.
- ²⁶ CASANOVA, Julián, "República y Guerra Civil", i CASANOVA, Julián (red.), *Tierra y Libertad. Cien años de anarquismo en España*, Barcelona: Crítica, 2010, ss. 116-137, s. 129ff.
- ²⁷ LÄTT, Nils, *Nisse Lätt. En svensk anarkist berättar. Minnesbilder ur Nisse Lätts liv som agitator och kämpe för de frihetliga idéerna*, redigerad av Håkan Forshult, Göteborg: Nisse Lätts minnesfond, 1993; LÄTT, Nils, *Som milisman och kollektivbonde i Spanien*, Stockholm: Federativ, 1938.
- ²⁸ CDMH, PS-Madrid 321/2.
- ²⁹ CDMH, PS-Madrid 663/44.
- ³⁰ LEDESMA, José Luis, "20 personas clave del anarquismo español", i CASANOVA, Julián (red.), *Tierra y Libertad. Cien años de anarquismo en España*, Barcelona: Crítica, 2010, ss. 219-286; ss. 275-278.
- ³¹ CDMH, PS-Madrid 663/44, "Discurso del delegado de la CNT...", s.3. Alla översättningar från spanskan är författarens egna.
- ³² CDMH, PS-Madrid, 1009/1.
- ³³ CDMH, PS-Madrid, 962/3.
- ³⁴ CDMH, PS-Barcelona, 532/17.